

4. Не виходячи з дому. Добірка онлайн-музеїв з різних частин світу.
URL: <https://suspilne.media/culture/34387-ne-vihodaci-z-domu-dobirka-onlajn-muzeiv-z-riznih-castin-svitu/> (Дата звернення: 17.12.2024 р.).

5. National Motor Museum, Australia. URL:
<https://artsandculture.google.com/partner/national-motor-museum> (Дата звернення: 17.12.2024 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-14>

Долик О. С.

*студент III курсу історичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЖЕН ХЕ: ШЛЯХ ВІД В'ЯЗНЯ ДО АДМІРАЛА

Серед величезної кількості визначних державних діячів середньовічного Китаю особливу увагу привертає постать відомого мореплавця, мандрівника та дипломата Чжен Хе (1371-1433), який увійшов в історію як організатор та керівник семи масштабних заморських експедицій (1405-1433), що мали на меті поширення політичних, економічних та культурних впливів Піднебесної на народи басейну Південно-Китайського моря та Індійського океану. Поставлений на чолі найбільшого флоту того часу, Чжен Хе зумів майже на півстоліття зробити васалами китайських імператорів численні міста і держави Малайського архіпелагу, Індії та Східної Африки, а також перетворити Китай на потужну морську імперію [3, р. 327-347]. Незважаючи на блискучі зовнішньополітичні успіхи, життєвий шлях та кар'єра цієї людини видалися надзвичайно складними та позначилися цілим рядом злетів і падінь.

Майбутній адмірал з'явився на світ у м. Куньмін (провінція Юньнань) у 1371 р., при народженні отримавши ім'я Ма Хе [4, р. 6]. Його прабатьки були мусульманами та вихідцями із Середньої Азії, що переселилися до Китаю у ході монгольського завоювання Піднебесної. Так, вважається, що Ма Хе був нащадком Саїда Аджал ал-Діна Омара (1211-1279) – одного із воєначальників хана Хубілая, якого за вірну службу було призначено губернатором підкореної провінції Юньнань [1, р. 17]. Таким чином, за походженням Ма Хе можна віднести до

етнічної групи *хуейцзу* (кит. 回族), що сформувалася із нащадків прибулих мусульман, які асимілювалися у середовищі китайського місцевого населення, зберігши, однак, свої звичаї та релігію. Відомо, що батько та дід майбутнього мореплавця носили почесний титул *хаджі*, який вказував на те, що вони у свій час здійснили паломництво до Мекки [2, р. 11]. Сповідуючи іслам, Ма Хе, тим не менш, з великою пошаною відносився до інших релігій, що пізніше яскраво проявилось у його діяльності.

У сер. XIV ст. Піднебесну охопило масштабне повстання проти монгольського панування. Один із його ватажків – Чжу Юаньчжан – у 1368 р. проголосив себе імператором із нової династії Мін (1368-1644) [8, р. 58-106]. У 1382 р. його син Чжу Ді захопив провінцію Юньнань, вигнавши звідти монголів та розправившись із місцевими прихильниками колишньої династії Юань (1279-1368). Постраждала також сім'я Ма Хе: його батька було вбито, хоча достеменно невідомо, чи він брав участь у збройному опорі новій династії [5, р. 43-44]; доля старшого брата та чотирьох сестер Ма Хе невідома. Його самого взяли у полон та ув'язнили. Пізніше, у віці 10-14 років, Ма Хе було кастровано і він став одним із численних євнухів при дворі Чжу Ді [4, р. 8]. Слід зауважити, що у Китаї обов'язки євнухів не обмежувалися доглядом за імператорським гаремом, оскільки вони також виконували цілий ряд службових завдань (наприклад, відповідали за постачання продовольчих товарів), брали участь у вихованні дітей імператора і навіть обіймали важливі адміністративні посади, що наділяло їх вагомим політичним впливом. Не маючи власної сім'ї та незалежних джерел доходу, євнухи були особисто відданими імператору і часто користувалися більшою довірою та повноваженнями, аніж звичайні чиновники [7, р. 1-28]. Відповідно, служба та перебування при дворі відкривали перед Ма Хе неабиякі перспективи.

Завдяки своїм здібностям і наполегливим зусиллям, Ма Хе зумів привернути до себе увагу Чжу Ді. Більше того, з часом він став особистим радником спадкоємця трону [2, р. 18]. Мабуть, саме завдяки його сприянню Ма Хе зміг отримати гідну освіту в дусі конфуціанства та буддизму, чого була позбавлена абсолютна більшість придворних євнухів [5, р. 44-45]. Під час навчання та ранньої служби молодий євнух отримав ім'я Ма Сяньбао («Три коштовності»), що апелювало до трьох основних елементів буддизму – Будди, дхарми та сангхи [6, р. 487]. Окрім цього, Ма Хе опанував також основи військової справи і навіть брав участь у воєнних кампаніях Чжу Ді проти монголів [2, р. 18], що було доволі незвичним для придворного євнуха.

Після смерті Чжу Юаньчжана у 1398 р. імперію охопила громадянська війна між його спадкоємцями, переможцем із якої вийшов Чжу Ді. Усунувши свого племінника Чжу Юньвеня, він у 1402 р. проголосив себе імператором, обравши девіз правління *Юнле* («Вічна радість») [8, р. 193–206]. Важливу роль у сходженні Чжу Ді на престол відіграв його улюблений євнух Ма Хе, який допомагав принцу мудрими порадами, а також особливо відзначився у кількох битвах. За це він був нагороджений титулом *тайцзяня* (верховного євнуха), а пізніше йому також було присвоєно почесне прізвище Чжен [2, р. 22-23]. Відтоді Чжен Хе фактично став другою людиною у державі після імператора.

Головним завданням політики Чжу Ді було утвердження міжнародного становища та визнання Піднебесної. З цією метою він спорядив ряд масштабних морських експедицій, які, насамперед, виконували роль дипломатичних місій. На чолі величезного флоту (250-300 суден різних розмірів) було поставлено Чжен Хе, якому мали допомагати ще декілька десятків євнухів нижчих рангів [9, р. 27]. Цей неочікуваний та доволі ризикований вибір, однак, повністю себе виправдав, оскільки верховний євнух виявився надзвичайно вмілим дипломатом і блискуче виконав доручене йому завдання. Відомий своєю релігійною толерантністю, він легко знаходив спільну мову із представниками різних національностей та віросповідань.

У 1405-1422 рр. Чжен Хе шість разів вирушав у далекі заморські походи, у ході яких він відвідав східні береги Індокитаю, Яву, Суматру, Малакський півострів, Цейлон, Малабарське узбережжя Індії, Аравійський півострів і навіть ряд портів африканського континенту (Могадішо, Бараву та Малінді) [2, р. 49-94]. Прихильно прийнятий правителями тамтешніх міст та держав, він підносив їм багаті подарунки і, майстерно поєднуючи політику, торгівлю та дипломатію, домагався від них формального визнання сувєренітету китайського імператора. Заморські правителі, загалом, охоче йшли на цей крок, оскільки від них не вимагалось нічого, окрім регулярного надсилання подарунків та послів для засвідчення своєї покори. Натомість, вони отримували захист та заступництво Китаю, а також різноманітні торговельні пільги [1, р. 37–56]. Таким чином, шляхом обміну посольствами та іншими мирними методами Чжен Хе зміг поширити владу та вплив Піднебесної далеко на Захід.

Однак, після смерті Чжу Ді у 1424 р. консервативні чиновники домоглися тимчасового припинення подальших дорогих морських подорожей, які неабияк виснажували економіку імперії. Більше того, за правління нового імператора Чжу Гаочі (1424-1425) Чжен Хе потрапив у немилість. Колишньому адміралу тепер було доручено лише командувати гарнізоном м. Нанкіна та наглядати за будівництвом та

реставрацією кількох місцевих храмів [2, р. 139-144]. Незважаючи на це, Чжен Хе таки домігся у наступного імператора Чжу Чжанці (1425-1435) дозволу на організацію останньої експедиції (1431-1433) [5, р. 123–134]. Можливо, залишаючись мусульманином, він мав намір перед смертю здійснити паломництво до Мекки, однак зробити це йому завадили похилий вік та слабке здоров'я. Оскільки після 1433 р. немає жодних відомостей про життя та діяльність Чжен Хе, прийнято вважати, що він помер під час свого останнього заморського походу на шляху до Мекки у віці близько шістдесяти двох років [2, р. 165]. Очевидно, адмірала поховали у морі, адже його гробниця у Китаї представляє собою кенотаф.

Після смерті Чжен Хе остаточно завершилася доба масштабних морських подорожей, а значна частина записів про його діяння була згодом знищена фанатичними противниками подальших експедицій [5, р. 132–133]. Тим не менш, діяльність цієї людини залишила вагомий слід в історії Китаю та країн Південно-Східної Азії. Походи Чжен Хе посприяли культурному обміну між заморськими державами та Піднебесною, а також значно розширили знання та уявлення китайців про навколишній світ. Дипломатичний та, загалом, мирний характер його експедицій не має аналогів у світовій історії і часто протиставляється загарбницькій політиці європейських колонізаторів. Сьогодні Чжен Хе вшановують як народного героя не лише на батьківщині, але й у багатьох країнах Південно-Східної Азії, свідченням чого виступає велика кількість присвячених йому пам'ятників та храмів, зокрема, на території Малайзії та Індонезії.

Література:

1. Brezina, Corona. *Zheng He: China's Greatest Explorer, Mariner and Navigator*. New York: The Rosen Publishing Group, 2017.
2. Dreyer, Edward. *Zheng He, China and the Oceans in the Early Ming Dynasty (1405-1433)*. New York: Pearson Longman, 2007.
3. Finlay, Robert. «The Voyages of Zheng He: Ideology, State Power and Maritime Trade in Ming China». *Journal of the Historical Society* 8 (2008): 327-347.
4. Hum Sin Hoon. *Zheng He's Art of Collaboration*. Singapore: ISEAS Publishing Institute of Southeast Asian Studies, 2012.
5. Levanthes, Louise. *When China Ruled the Seas: The Treasure Fleet of the Dragon Throne (1405-1433)*. New York: Simon & Schuster, 1994.
6. Needham, Joseph. *Science and Civilization in China*. Vol. 4 «*Physics and Physical Technology*». Part 3 *Civil Engineering and Nautics*. Cambridge: University Press, 1971.

7. Shih-shan Henry Thai. *The Eunuchs in the Ming Dynasty*. New York: State University of New York Press, 1996.

8. *The Cambridge History of China*. Vol. 7 «*The Ming Dynasty, 1368-1644*». Part 1. Edited by Fredrick Mote and Denis Twitchett. Cambridge: University Press, 2008.

9. Yang, Wei. «Admiral Zheng He's Voyages to the «West Oceans»». *Education about Asia* 19 (2014): 26-30.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-15>

Індиченко Г. В.

кандидат історичних наук, старший дослідник,

завідуюча відділу історії академічної науки

Інституту архівознавства

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

**МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ З ФІЗИКИ
НАПІВПРОВІДНИКІВ У ЯПОНІЇ 1966 Р. ЯК ПОШТОВХ
ДО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКИХ
НАУКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ**

Українсько-японські наукові зв'язки мають усталені традиції і фактично безперервний розвиток. У ретроспективному контексті здійснювалося дослідження українсько-японського наукового співробітництва [1, с. 39–56], проте окремі його аспекти все ще залишаються неохопленими більш деталізованими науковими дослідженнями. У той же час, історична реконструкція міжнародної наукової діяльності української академічної науки різних хронологічних періодів є актуальною і сприятиме цілісному відтворенню історії України.

Достовірним джерелом інформації минулого є архівні джерела, які є неупередженими свідками подій, що мали місце в історії. За напрямом міжнародного академічного співробітництва найбільш інформативними є архівні документи, які відклалися в системі НАН України, зокрема архіві її Президії, Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, архівах наукових установ. Так, в архіві Президії НАН України зберігаються документи, які розкривають аспекти проведення Міжнародної конференції з фізики